

RAZPRAVE

PRIMERJALNA ANALIZA UČINKOV DRUŽENJA IN SODELOVANJA V PROSTOVOLJNIH GASILSKIH DRUŠTVIH NA PRIMERIH PODEŽELSKIH SKUPNOSTI Z GORENJSKE IN SAUERLANDA

AVTOR

Erik Logar

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Geografski inštitut Antona Melika, Gosposka ulica 13, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija
erik.logar@zrc-sazu.si

DOI: 10.3986/GV91202

UDK: 911.3:614.842-051(497.452+430.119)

COBISS: 1.01

IZVLEČEK

Primerjalna analiza učinkov druženja in sodelovanja v prostovoljnih gasilskih društvih na primerih podeželskih skupnosti z Gorenjske in Sauerlanda

V prostovoljnih gasilskih društvih se prepoznava formalizirano in na podlagi pokrajinskih značilnosti tehnično opremljeno medsebojno pomoč podeželske skupnosti ob nesrečah. V prispevku se z vidika teoretskega koncepta socialnega kapitala na primerjalni način analizira učinke prostovoljnih gasilskih društev v podeželskih skupnostih z Gorenjske (Slovenija) in Sauerlanda (Nemčija). Učinki prostovoljnih gasilskih društev so preučevani s kombinacijo kvalitativnih in kvantitativnih metod. Rezultati kažejo, da je učinek zagotavljanja varnosti in organizirane pomoči odvisen od prostorskega položaja prostovoljnih gasilcev ob nesreči. Med primeri prostovoljnih gasilskih društev iz obeh držav se v mreži društev v podeželski skupnosti kažejo razlike glede zavzetosti članov in sodelovanja z drugimi društvimi.

KLJUČNE BESEDE

prostovoljno gasilsko društvo, socialni kapital, podeželska skupnost, Atlas.ti, Gorenjska, Sauerland, Slovenija, Nemčija

ABSTRACT

Comparative analysis of volunteer firefighters' associations impacts of socialising and cooperation in rural communities of Gorenjska and Sauerland

Volunteer firefighters' associations are identified as formalised form of communal work in rural communities in case of emergency, which is shaped by features of surrounding landscape. This article focuses on analysis of impacts of volunteer firefighters' associations in rural communities from Gorenjska region (Slovenia) and Sauerland (Germany) throughout the concept of social capital. Comparative analysis is based on qualitative and quantitative methods. Geographical analysis points out the role of geographical position of volunteer firefighters in case of emergency and also indicates some common features and also the regional differences between engagement of volunteer firefighters' associations and their collaboration with other associations.

KEY WORDS

volunteer firefighters' association, social capital, rural community, Atlas.ti, Gorenjska, Sauerland, Slovenia, Germany

Uredništvo je prispevek prejelo 31. marca 2019.

1 Uvod

Naključni popotnik po slovenskem podeželju skoraj zagotovo opazi številne domove prostovoljnih gasilskih društev, ki nemalokrat stojijo v središčih podeželskih naselij, običajno kar poleg cerkva. Dokaj središčno »lego« pa prostovoljna gasilska društva nimajo zgolj v naseljih kot elementih geografske pokrajine, ampak tudi v slovenskem medijskem prostoru. Poleg vsakodnevnih poročil o posredovanju prostovoljnih gasilcev ob različnih nesrečah, se poroča tudi o novi gasilni opremi, gasilskih veselicah, uspehih mladine na gasilskih tekmovanjih in neredko tudi o prostovoljnem gasilstvu kot slovenskem narodnem bogastvu (Alič 2012). Kakšne učinke ima prostovoljno gasilstvo s svojimi dejavnostmi na (družabno) življenje na slovenskem podeželju? Je primerljivo z učinki, ki jih ima prostovoljno gasilstvo na (družabno) življenje na podeželju v drugih državah? Kaj raziskovalcu povedo dejavnosti posameznega gasilskega društva o podeželski skupnosti?

Podeželje postaja živahen prostor raziskav, ki služijo kot opora trajnostnemu endogenemu razvoju podeželskih območij (Potočnik Slavič 2009). Na podeželju se zato vse pogosteje išče in preučuje vire, pogoje in ugodne tokove (angleško *input*) za napredek in razvoj prostorskih enot (*output*) z vidika koncepta kapitala. Za učinkovit pristop k preučevanju družbe in skupnosti je Bourdieu kot raziskovalni vidik opredelil posebno podvrsto kapitala, socialni kapital (Falk in Kilpatrick 2000), s katerim se preučuje zapleteno prepletenost odnosov in medsebojnih razmerij deležnikov v družbi z vidika prostorske razsežnosti, virov in učinkov (ne)povezovanja. So z vidika socialnega kapitala prostovoljna gasilska društva res »bogastvo« družbe? S katerimi metodami pristopiti k tovrstnemu preučevanju? Zakaj je potemtakem prostovoljno gasilstvo v geografiji in drugih humanističnih, kljub pozivom k dejavnejšemu preučevanju (Komac 2017), dokaj prezrt predmet preučevanja in ostaja omejen zgolj na teoretsko nepovezane študije zgodovin posameznih društev (na primer Pipan 2014; Rudolf 2016)? Prostovoljnih gasilskih društev je – poleg rekreativnih društev – izmed registriranih društev v Sloveniji največ (Informacija ... 2018)!

Cilj prispevka je s primerjalnim pristopom preučiti učinke druženja in sodelovanja v prostovoljnih gasilskih društvih na izbranih primerih podeželskih skupnosti v Republiki Sloveniji in Zvezni republiki Nemčiji. Namen prispevka je analiza podobnosti in razlik med učinki prostovoljnih gasilskih društev v podeželskih skupnostih iz obeh držav. Hipoteza je, da preučevane podeželske skupnosti s prostovoljnimi gasilskimi društvi zagotavljajo pomoč in posredovanje ob nesrečah. V prispevku je prvi del namenjen teoretsko-metodološkemu izhodiščem preučevanja prostovoljnih gasilskih društev z vidika koncepta socialnega kapitala, v drugem delu pa sledijo rezultati in razprava. V sklepu prispevka so navedena tudi neodgovorjena vprašanja in izhodišča za nadaljnje raziskave.

2 Teoretsko-metodološka izhodišča

2.1 Prostovoljna gasilska društva kot oblika socialnega kapitala

Prostovoljno gasilsko društvo je opredeljeno kot humanitarna organizacija, v kateri člani prostovoljno sodelujejo in opravljajo naloge na področju gasilstva, varstva pred požarom ter druge dejavnosti, ki so pomembne za razvoj in delo gasilstva (Zakon o gasilstvu 1993). Svoje namene in cilje delovanja imajo zapisane v društvenih statutih, ki so tako v slovenskem kot tudi nemškem pravnem redu javnega značaja in temeljijo na prostovoljnem in enakopravnem članstvu (Vereingesetz 2007; Zakon o društvih 2011).

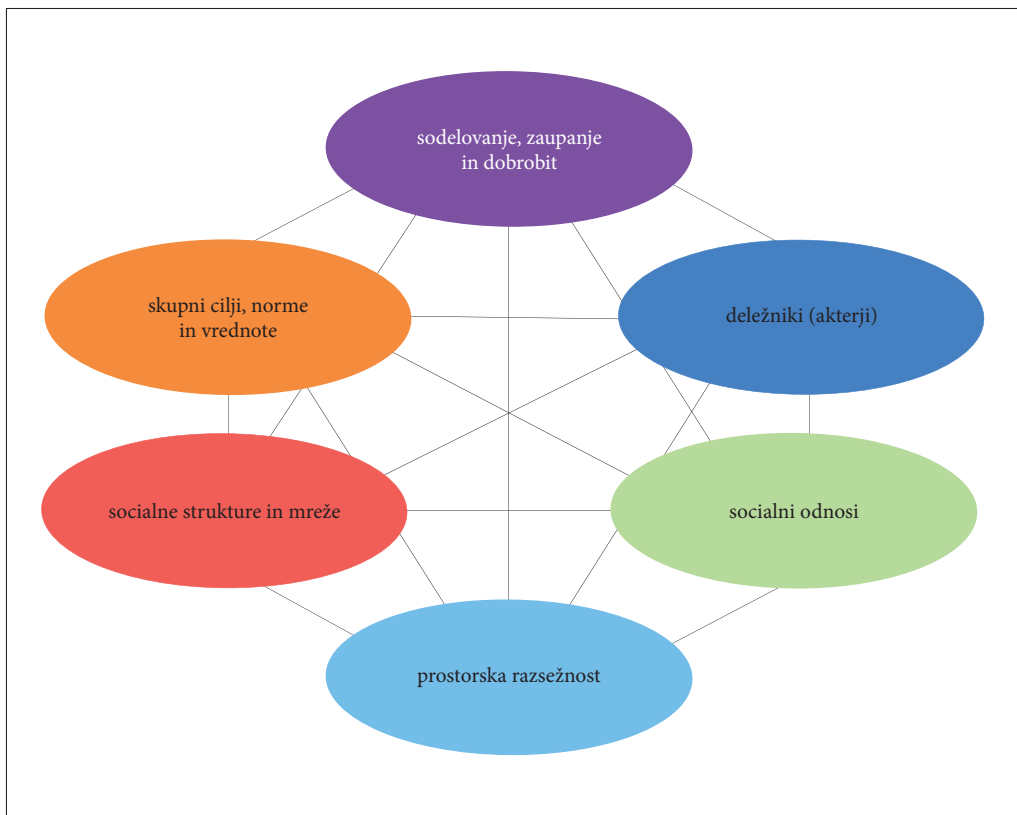
Člani prostovoljnih gasilskih društev se s članstvom obvežejo k izpolnjevanju nalog, ki nastanejo na podlagi načel prostovoljnega gasilstva (posredovanje ob nesrečah, pomoč na podlagi prostovoljstva) kot tudi načel delovanja društev: voditi računovodsko dokumentacijo, sodelovati v organih društva in pisati kroniko delovanja oziroma letopis. Ti dokumenti so temeljni zgodovinski vir za preučevanje delo-

vanja in spreminjanja učinkov prostovoljnih gasilskih društev, društvene dejavnosti (Potočnik Slavič 2009) pa so podlaga za preučevanje formalnih oblik druženja in sodelovanja v podeželski skupnosti.

Svendsen in Sørensen (2007; podobno tudi Svendsen 2006) pojma druženje kot bolj ali manj redno srečevanje prebivalcev podeželske skupnosti in sodelovanje kot skupno opravljanje določenih nalog ali opravil, na primer nalog prostovoljnih gasilcev, v podeželski skupnosti povezujeta s konceptom socialnega kapitala. Na sliki 1 so za lažjo predstavljivost prikazani gradniki opredelitve socialnega kapitala: socialni kapital je opredeljen kot zmožnost vključenih deležnikov na določenem območju, da se na podlagi dogovorjenih norm, pravil in vrednot povezujejo v socialne strukture in mreže, v katerih s sodelovanjem dosegajo dobrobiti za posameznika ali skupnost (Logar 2015).

Koncept socialnega kapitala temelji na predpostavki, da družba v prostoru deluje – in dosega skupne cilje – na podlagi treh različnih ravni socialnih vezi (povezav) med ljudmi (Ploeg in Marsden 2008; Potočnik Slavič 2009; Prager in sod. 2015):

- vezivna raven (*bonding* oziroma povezovanje): močne vezi med ljudmi na podlagi medsebojnega zaupanja, dolgoletnega poznanstva in občutka pripadnosti relativno zaprtim socialnim skupinam, kot so družina, krog prijateljev, sosedje;
- premostitvena raven (*bridging* oziroma mostiščenje): šibke horizontalne vezi, ki povezujejo ljudi z raznolikimi interesi v relativno odprtih družbenih okoljih, kot so društva in poslovni svet;
- povezovalna raven (*linking* oziroma prepletanje): vertikalne hierarhične vezi, ki se oblikujejo na podlagi zaupanja ljudi v ustanove v družbi.

Slika 1: Gradniki opredelitve socialnega kapitala.

Zgornja opredelitev in zasnova koncepta omogočata razvrščanje in analizo številnih raznolikih oblik socialnega kapitala v podeželskih skupnostih, ki bi se sicer zdele raziskovalno neobvladljive in med seboj neprimerljive. Na sliki 2 so ravni socialnega kapitala prikazane tako, da so njihova teoretična izhodišča (opis lastnosti, deležniki in izvor) prek sheme vezi in vozlišč na podeželju povezana s konkretnimi oblikami druženja ter sodelovanja v podeželski skupnosti. Te oblike socialnega kapitala so raziskovalci (na primer Svendsen 2006; Woodhouse 2006; Potočnik Slavič 2009) prepoznali kot pokazatelje posameznih ravni socialnih vezi. V oblikah druženja in sodelovanja znotraj prostovoljnih gasilskih društev so zaradi javnega in formalnega značaja društev na podlagi prostovoljstva zgoščene pretežno vezi s premostitvene ravni (slika 2; Ploeg in Marsden 2008; Mavri in Černič Istenič 2014; Prager in sod. 2015): v njih so (lahko) povezani člani podeželske skupnosti iz zelo raznolikih socialnih, gospodarskih ali katerikoli drugih okoliščin.

2.2 Območji preučevanja

V raziskavo je vključenih šest podeželskih naselij: naselja Suha pri Predosljah, Olševek in Šenturška Gora iz Republike Slovenije (Gorenjska statistična regija) ter Sögtrop, Nehden in Helmeringhausen iz Zvezne republike Nemčije (zvezna dežela Severno Porenje – Vestfalija, okrožje Hochsauerland; slika 3). Za zagotovitev primerljivosti in relevantnosti rezultatov med naselji je bilo oblikovanih pet kriterijev:

- skupnosti v naseljih se prepoznavajo kot podeželske in svoje okolje kot podeželje (Potočnik Slavič 2010);
- naselja so bila prvotno pretežno kmetijska; sledovi kmetijstva so v izgledu naselja in identiteti ljudi tudi danes opazni, a se je vloga kmetijstva z gospodarskim razvojem in s tem povezano deagrarizacijo močno zmanjšala;
- v naseljih prevladuje bivalna funkcija;
- vsa naselja so demografsko stabilna;
- vsa društva imajo v naselju sedež prostovoljnega gasilskega društva.

Izbrane osnovne podatke o naseljih s preučevanimi prostovoljnimi gasilskimi društvi prikazuje preglednica 1.

2.3 Metode preučevanja

Učinki gasilskih društev so bili preučeni s kombinacijo različnih metodoloških pristopov. Z namenom doseganja čimbolj celostnega pogleda na razvoj in delovanje podeželske skupnosti so bile uporabljene tako kvalitativne kot tudi kvantitativne metode.

Preglednica 1: Osnovni podatki o naseljih (Prostovoljno ... 1996; Zavrl Žlebir 1999; Bilten ... 2010; Tief ... 2012; Nehden ... 2013; Zgodovina ... 2015).

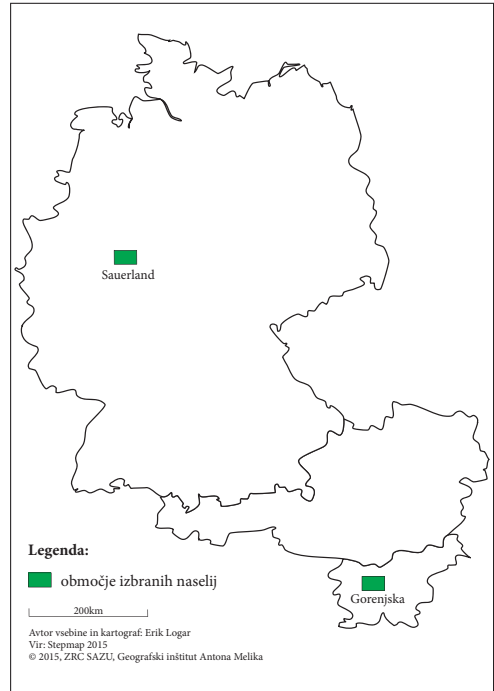
	število prebivalcev (2013)	ustanovitev gasilskega društva (leto)	občina	cestna razdalja do regionalnega središča	cestna razdalja do makro regionalnega središče
Suha pri Predosljah	248	1926	Kranj	Kranj: 6 km	Ljubljana: 32 km
Olševek	340	1945	Šenčur	Kranj: 10 km	Ljubljana: 31 km
Šenturška Gora	174	1990	Cerklje na Gorenjskem	Kranj: 18 km	Ljubljana: 32 km
Sögtrop	115	1927	Schmallenberg	Meschede: 12 km	Dortmund: 83 km
Nehden	497	1927	Brilon	Meschede: 30 km	Dortmund: 101 km
Helmeringhausen	319	1927	Olsberg	Meschede: 16 km	Dortmund: 88 km

Slika 2: Pokazatelji treh ravni socialnega kapitala na podeželju. ►

TEORETIČNA IZHODIŠČA		SOCIALNI KAPITAL NA PODEŽELJU IN NIEGOVI POKAZATELJI V PROSTORU		
RAVEN VEZI	LASTNOSTI	SHEMA VEZI IN VOZLIŠČ V DRUŽBENOPROSTORSKEM OKVIRU: BAZA SOCIALNEGA KAPITALA NA PODEŽELJU	DRUŽENJE IN SODELOVANJE	
POVEZOVALNA RAVEN	vrsta socialnega kapitala v omrežjih, ki so vzpostavljena med posameznimi akterji ter javnimi in zasebnimi ustanovami		<ul style="list-style-type: none"> - odnos do oblasti in (javnih) ustanov; - (ne)uspeh projektov; - javno-zasebna partnerstva; 	
PREMOSTITVENA RAVEN	vrsta socialnega kapitala v omrežjih, kjer posameznik lahko vzpostavi novo povezavo z nepoznanim / nepovezanim akterjem v svojem omrežju		<ul style="list-style-type: none"> - društva; - krajevna skupnosti; - skupine v župniji; - prostovoljske organizacije; - lokalne prireditve in prireditve; - kmetijske zadruge; - identiteta; 	<p>DRUŽBA</p>
VEZIVNA RAVEN	vrsta socialnega kapitala v omrežjih, kjer je vsak posameznik osebno povezan z veliko večino oziroma vsemi člani omrežja		<p>SKUPNOST</p>	<ul style="list-style-type: none"> - sorodstveni odnosi; - sosedski odnosi in sosedska pomoč; - vpliv podružnične OŠ; - neformalne povezave; - lokalna samo oskrba s hrano; - občutek pripadnosti podeželski skupnosti in posameznim socialnim skupinam znotraj nje;
	iz mrež horizontalnih vez, povezane z medosebnim zaupanjem			
	člani različnih in/ali raznolihih družbenih skupin			
	homogene, relativno zaprte in izolirane, državne skupine			
	iz tesnih medsebojnih interakcij na lokalni ravni			

LEGENDA:
 - vezivna raven:
 a.) sosedstvo
 b.) lokalno poznanstvo
 - premostitvena raven:
 - povezovalna raven:

Viri: Falk in Kilpatrick 2000; Rauten, Westlund in Boekema 2000; Svendsen 2006; Woodhouse 2006; Jones 2009; Potočnik Slavc 2009.

Slika 3: Območji preučevanja v Republiki Sloveniji in Zvezni republiki Nemčiji.

S pregledom in analizo literature je bila vzpostavljena teoretsko-metodološka zasnova prispevka. Temeljna teoretska izhodišča o konceptu socialnega kapitala sta oblikovala francoski sociolog Bourdieu (1986) in ameriški sociolog Coleman (1988). V geografiji so socialni kapital preučevali z vidika prostorskih zakonitosti in učinkov medsebojnega povezovanja ter družbenega organiziranja Mohan in Mohan (2002), Potočnik Slavičeva (2009) ter Naughtonova (2013).

Zbrani in obdelani so bili statistični podatki, čeprav je večina avtorjev zadržana do kvantitativnih merjenj nesnovnega in nevidnega socialnega kapitala (Makarovič 1979; Lee in sod. 2005). Smiselnost uporabe (tudi) te metode pa navaja ameriški politolog Putnam (1993; 1995), ki značilnosti socialnega kapitala in razvojne težnje v družbi preučuje s pomočjo kvantitativne analize statističnih evidenc članstev v društvih. V evidencah prostovoljnih gasilskih društev se je izkazalo zelo »raznoliko« in nenančno vodenje statističnih evidenc: podatki niso sistematično in ažurno zbrani za vsa leta, ponekod za nekaj zaporednih let podatkov o številu članov ni. Večina pridobljenih statističnih podatkov med seboj ni primerljivih, ker nekatera društva vodijo enotno letno evidenco števila članov, druga zgolj število novo pridruženih članov, nekatera pa tudi podrobno evidenco o različnih tipih članstev (na primer ločijo podporne in aktivne člane ter mladince). Večina društev v svojih statističnih evidencah o članih nima zapisanih naslovov oziroma kraja bivanja članov, kar onemogoča primerjavo izračunanih deležev med številom prebivalcev v naselju in številom članov v tamkajšnjih društvih; ni namreč samoumevno, da so v društvu v določenem naselju včlanjeni le tamkajšnji prebivalci.

Pri pregledu in analizi zgodovinskih virov smo se osredotočili na arhive gasilskih društev, zapisknike sej, kronike in fotografsko gradivo. Stiki s predstavniki gasilskih društev so bili vzpostavljeni na podlagi predhodnih posvetovanj s tamkajšnjimi prebivalci. Pomemben zgodovinski vir so tudi krajevni zborniki (na primer Pod Jurijevim ... 2006; Nehden ... 2013) in krajevna glasila (na primer Der Bumbacher 2013; Novice ... 2014), ki s svojimi prispevki dodatno osvetljujejo dejavnosti in učinke prostovoljskih gasilskih društev.

Z metodo poglobljenega polstrukturiranega intervjuja smo intervjuvali predstavnike različnih socialnih skupin: mlade, upokoјence, kmete, predstavnike lokalne oblasti in člane društva. Skupno je bilo izvedenih 30 intervjujev. V vsaki od šestih podeželskih skupnosti je bilo izvedenih po pet intervjujev (v Sloveniji med aprilom in junijem 2014, v Nemčiji novembra 2014) oziroma po 15 intervjujev v vsaki državi. Intervjuji iz Nemčije so bili prevedeni v slovenščino, vsi intervjuji pa so bili transkribirani. Ker so intervjuji subjektivno zaznamovan vir podatkov, so bili odgovori intervjuvancev, ki se nanašajo na konkretne dogodke glede prostovoljnih gasilskih društev (na primer občni zbori, datumi in vzroki gasilskih intervencij, prireditve), preverjeni tudi z zbranimi zgodovinskimi viri. S tem se je okrepilo stopnjo interdisciplinarnosti, objektivnosti in kritične analize virov.

Na podlagi transkripcij je bila opravljena analiza intervjujev v računalniškem programu *Atlas.ti*. Računalniški program je omogočil analizo intervjujev z dveh vidikov:

- kvantitativno analizo in primerjavo pogostosti pojavljanja ključnih besed, povezanih s tematiko prostovoljnega gasilstva po posameznih intervjujih, državah;
- kvalitativno analizo, ki temelji na kodiranju celotnih odgovorov in njegovih posameznih delov (stavkov) v treh zaporednih fazah (Urbanc 2008) glede na njihov pomen in vsebino, s tem pa se omogoči strukturirano in sistematično vsebinsko analizo ter primerjavo odgovorov v obliki matrik in grafičnih modelov. Ključni citati so, za boljšo ponazoritev obravnavane tematike, vključeni v prispevek, z nakazano identiteto intervjuvanca (spol, starost, kraj bivanja).

3 Rezultati in razprava

Rezultati kažejo, da so osnovne dejavnosti preučevanih prostovoljnih gasilskih društev po vseh podeželskih skupnostih podobno organizirane v skladu z društvenimi statuti in imajo zato sorodne učinke. Razlike med učinki prostovoljnih gasilskih društev iz obeh držav so se pokazale z vidika sodelovanja in povezovanja pri dejavnostih v podeželskih skupnostih, ki s prostovoljnim gasilstvom niso povezane oziroma so povezane le posredno.

3.1 Učinek organizirane pomoči ob nesrečah

Večina intervjuvancev iz obeh držav opisuje organizirano pomoč ob nesrečah kot ključni učinek delovanja prostovoljnih gasilskih društev v podeželski skupnosti. Ob tem hkrati poudarjajo vlogo preventivnih dejavnosti (na primer osveščanje in usposabljanje v podeželski skupnosti o postopkih gašenja ob izbruhu požara v gospodinjstvih) kot tudi tehnično-operativne naloge v povezavi z vzdrževanjem omrežja hidrantov, tehnične opreme, vozil in prostorov.

Za boljše sodelovanje in usmerjanje delovanja prostovoljnih gasilskih društev, glede na značilnosti pokrajine v kateri delujejo, so vsa preučevana društva vključena v medobčinska gasilska omrežja – gasilske zveze. S tem se učinki delovanja posameznih prostovoljnih gasilskih društev krepijo, dopolnjujejo in lažje koordinirajo tudi na širšem območju. Aktivni člani gasilskega društva se urijo na predpisanih strokovnih izobraževanjih ter praktičnih vajah zaščite in reševanja, z upoštevanjem vpliva družbeno-geografskih in naravnogeografskih lastnosti naselja ter njegovega funkcionalnega območja, kot so vrsta in raba objektov, komunikacijska omrežja, gradbeni materiali, vodni viri, naklon in podobno.

Na delovanje vseh preučeni prostovoljnih gasilskih društev vpliva družbenogospodarski razvoj. Redno tehnično izpopolnjevanje njihovih orodjarn in strategij posredovanja aktivnih članov ob nesrečah je povezano s spreminjanjem vrste nesreč: namesto požarov na objektih so vse pogostejši požari v dimnikih kurišč, vremenske ujme ter reševanje udeležencev v prometnih nesrečah (Prostovoljno ... 1996; Tief ... 2012; Nehden ... 2013; Zgodovina ... 2015).

V prostovoljnem gasilstvu se, v kombinaciji s poznavanjem značilnosti naselja in okoliške pokrajine ter temu ustreznega urjenja in gasilske opreme, prepoznava formalizirano in na podlagi pokrajinskih

ARHIV PGD OLŠEVKA, 2012

Slika 4: Posredovanje prostovoljnega gasilskega društva na Olševku zaradi v neurju podrtih dreves leta 2015.

NEHDEN, 2013

Slika 5: Posredovanje prostovoljnega gasilskega društva Nehden ob požaru 1983.

značilnosti tehnično opremljeno obliko medsebojne pomoči podeželske skupnosti, ob varnostni ogroženosti njenih posameznih deležnikov. Slika 4 na primeru Olševka in slika 5 na primeru naselja Nehden prikazujeta dve raznoliki posredovanji članov prostovoljnega gasilskega društva ob nesrečah.

3.2 Zagotavljanje varnosti ali zgolj občutka varnosti?

Posamezni intervjuvanci iz podeželskih skupnosti obeh držav opozarjajo, da sodoben način življenja zaradi vse daljšega delovnega časa in dnevnih migracij iz naselja otežuje uresničevanje osnovnega načela prostovoljnega gasilstva – zagotavljanje varnosti in organizirane pomoči v primeru nesreč. Večina aktivnih članov gasilskega društva (tako imenovane operativne skupine prostovoljnih gasilcev) je vsak dan na delovnem mestu izven naselja, zato se podeželska skupnost namesto na odzivni čas domačega gasilskega društva vse bolj zanaša na poklicne gasilske enote iz bližnjih mest ali gasilska društva iz večjih okoliških naselij.

Zmanjševanje učinkovitosti prostovoljnih gasilskih društev v naseljih vzbuja pomisleke o upravičenosti nadaljnega vlaganja finančnih sredstev v vzdrževanje gasilskih domov in gasilske opreme, saj se možnost njihove pravočasne uporabe, zaradi vse daljše odsotnosti članov gasilskega društva iz naselja, ob nesrečah zmanjšuje. Mreže prostovoljnih gasilskih društev se soočajo z vse večjim pritiskom ekonomske »vzdržnosti«, razmerja med vložkom finančnih in časovnih sredstev deležnikov ter njihovim učinkom pri opravljanju osnovnega namena društva. Na to opozarjata tudi citata intervjuvancev iz obeh preučevanih območij v preglednici 2.

3.3 Razlike med slovenskimi in nemškimi podeželskimi skupnostmi z vidika učinkov prostovoljnih gasilskih društev

Primerjava rezultatov analize pogostosti pojavljanja ključnih besed med intervjuvanci obeh držav kaže (slika 6), da se koreni ključnih besed na temo prostovoljnih gasilskih društev v intervjujih iz Slovenije precej pogosteje pojavljajo kot pa v intervjujih iz Nemčije. To (vsaj posredno) kaže, da so učinki prostovoljnih gasilskih društev v slovenskih podeželskih skupnosti precej bolj izraziti oziroma vsaj bolj opazni.

Najbolj opazna razlika je pri občutno številčnejšem pojavljanju korenov besed gasilec, varnost, občutek varnosti in veselica – tradicije organiziranja veselic kot vrste prireditve preučevana prostovoljna gasilska društva iz Nemčije ne poznajo, prav tako niti ne organizirajo lastnih dogodkov z namenom druženja in zabave.

Slovenska naselja: prostovoljnim gasilskim društvom se od formalnih oblik druženja in sodelovanja pripisuje največji vpliv na skupne dejavnosti v podeželskih skupnostih. Varnost, zaščita in pomoč

Preglednica 2: Citata o soočanju mrež prostovoljnih gasilskih društev z vse večjim pritiskom ekonomske »vzdržnosti«.

»Problem ni le v gasilskih domovih, temveč tudi v opremi društev: ali je zares treba imeti v vseh vaseh tako velike in močne gasilske avtomobile? Je njihova velika moč res sorazmerna z učinkom uspešnosti posredovanja ob naravnih nesrečah? Priznajmo si, da so prostovoljni gasilci ponekod pretiravali glede svojih gasilskih domov in oprem.«

(Olševke, moški, 51 let)

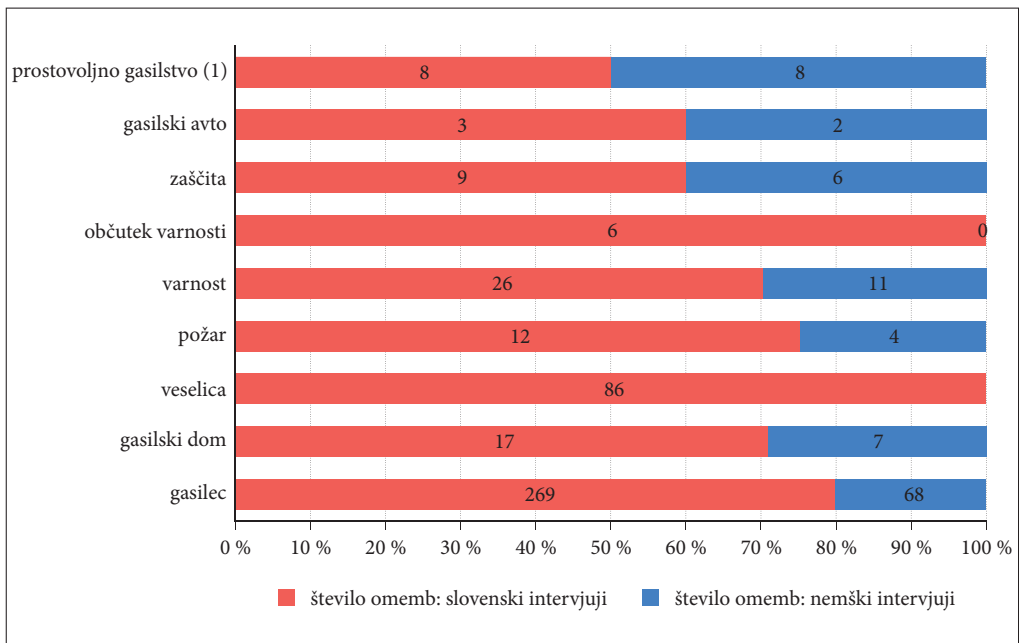
»Leta 2017 bo naše gasilsko društvo dobilo nov gasilski avto. Ker bo večji od sedanjega, je stavba gasilskega doma premajhna, zato bo treba zgraditi še nov gasilski dom. To /.../ prinaša zelo visoke stroške, sploh če vemo, da prostovoljnih gasilcev ni vedno doma in da je gasilsko društvo zaradi načina življenja, ko ima čez dan vsak svojo službo, sposobno manj hitro ukrepati ob požarih kot včasih, ko so bili vsi doma.«

(Nehden, moški, 47 let)

ljudem v nesreči (Vzorci ... 2015) so osnovni namen prostovoljnih gasilskih društev ter s tem skupni imenovalec različnih življenjskih stilov, družbenih predstav in vrednot v podeželskih skupnostih. Laična, nepolitična in humanitarna pravna narava prostovoljnih gasilskih društev v podeželskih omrežjih krepi njihov pomen pri združevanju deležnikov v naselju ne glede na njihovo politično ali versko opredeljenost.

Redna izobraževanja in praktične vaje prostovoljnih gasilcev pa v slovenskih naseljih niso zgolj obveznost v urjenju za posredovanje v primeru nesreč, temveč so tudi spodbuda k neformalnemu druženju in sodelovanju pri dejavnostih, ki s prostovoljnimi gasilstvom niso neposredno povezane. Prostovoljna gasilska društva niso le generator, temveč tudi inkubator novih idej in pobud v podeželskih skupnostih. Na Suhi pri Predosljah člani gasilskega društva vsako leto na dan državnosti organizirajo kolesarjenje krajanov na Jezersko s piknikom, ob koncu leta pa koledovanje. Na Šenturški Gori so leta 2012 in 2013 na pobudo članov gasilskega društva organizirali pohod v Krvavško pogorje z ogledom Medvedove jame. Pogosto organiziranje »negasilskih« dejavnosti prostovoljnih gasilskih društev so v slovenskih naseljih opazili tudi številni raziskovalci življenja na podeželju: etnologinja Dolžan (1983) je ob preučevanju običajev na Suhi pri Predosljah zapisala, da je prostovoljno gasilsko društvo hrbenica skupnega življenja v naselju. Številne raznolike dejavnosti in prireditve prostovoljnih gasilskih društev so v naseljih ovrednotene kot pozitiven doprinos k življenju v podeželski skupnosti. Njihov ugled in razširjena terenska mreža društev na lokalni ravni zagotavljata tudi angažiranje otrok in mladih na gasilskih tekmovanjih. Eden od intervjuvancev je v tej povezavi povedal: »Vse bolj se mi dozdeva, da danes medsebojne odnose in socialno kohezivnost v vasi najbolj uresničujemo – in živimo – prav skozi dogajanje v gasilskem društvu.« (Olševek, moški, 72 let)

Po statutu prostovoljnih gasilskih društev sodi med možne vire financiranja tudi organizacija gasilskih veselic. Te prireditve so pokazatelj podpore prostovoljnimi gasilskim društvom v podeželskih skupnostih, saj njihova organizacija zaradi številnih raznolikih priprav ne kaže le na aktivnost gasil-

Slika 6: Primerjava rezultatov analize pogostosti pojavljanja ključnih besed o prostovoljnih gasilskih društvih v intervjujih.

skih društev, temveč tudi na povezanost celotne podeželske skupnosti. Veselice so bile del tradicije vsakoletnega sodelovanja podeželskih skupnosti do osamosvojitve Republike Slovenije, nato pa se je njihova pogostnost zmanjšala zaradi vse več pravnih omejitev in inšpekcijskega nadzora pri izstavljanju računov, zagotavljanju varnostnih pogojev in higienskih predpisov.

Velika povezovalna moč prostovoljnih gasilskih društev je obenem ovira za delovanje drugih društev, prireditvev in pobud v naselju, še posebej, če med njimi ni zadostnega sodelovanja in medsebojnega usklajevanja dejavnosti. Vse bolj se kažejo tudi razvojne težnje organiziranja gasilskih veselic v smeri turističnih (»komercialnih«) dogodkov, kamor se skuša z namenom dobička in tudi z medijskim oglaševanjem, privabiti čim več ljudi: pri tem je pogosto vloga prostovoljnega gasilstva in podeželske skupnosti drugotnega pomena. Nekatere osnovne naloge gasilskega društva so zaradi organiziranja številnih drugih dejavnosti neustrezno opravljene: pri tej raziskavi se je kot nepopolno vodena izkazala tudi večina društvenih arhivov in statističnih evidenc.

Nemška naselja: namen, organiziranost in načini financiranja prostovoljnih gasilskih društev so urejeni podobno kot v Republiki Sloveniji. Ekipa aktivnih članov se z namenom teoretičnega in praktičnega urjenja srečuje enkrat mesečno. V podeželskih skupnostih se bolj kot pobude gasilcev izpostavljajo velik pomen znanja, ustrezne usposobljenosti in njihove stalne razpoložljivosti za posredovanje v nesrečah.

Razvojne težnje mreže prostovoljnih gasilskih društev iz Nemčije so bolj izrazito usmerjene k prostorski koncentraciji prostovoljnega gasilstva v naseljih z višjimi stopnjami središnih funkcij, prihodnost celotne gasilske dejavnosti pa v postopnem premiku od delovanja na pretežno prostovoljni osnovi k obliki storitvene dejavnosti, to je h krepitvi poklicnih gasilskih enot. Intervjuvanci iz nemških podeželskih skupnosti opozarjajo, da prisotnost operativnih prostovoljnih gasilcev ob nesrečah v naselju ni več samoumevna. Najbolj izrazito se te težnje kažejo v naselju Helmeringhausen, kjer kljub temu, da je ustanovljeno prostovoljno gasilsko društvo z lastno orodjarno, ni operativne skupine prostovoljnih gasilcev.

Vloga prostovoljnih gasilskih društev je v nemških podeželskih skupnostih večinoma omejena na osnovni namen in cilje prostovoljnega gasilstva, čeprav so bile prepoznane posamezne oblike sodelovanja in povezovanja z drugimi društvi in »negasilskimi« dejavnostmi (na primer vključitev prostovoljnih gasilcev kot redarjev na prireditvah). Intervjuvanci prostovoljnih gasilskih društev ne prepoznavajo kot vodilnih društev, ki bi imela največji vpliv na skupne dejavnosti v podeželske skupnosti. Večjo vlogo pripisujejo strelskim društvom, ki so v vseh preučevanih nemških naseljih z vidika svojega obstoja stara več kot stoletje in so sestavni del tradicije. Poleg strelskih društev večji pomen pripisujejo tudi verskim in karitativnim organizacijam, ki se zaradi procesa demografskega staranja vse bolj ukvarjajo s problematiko oskrbe in nege ostarelega prebivalstva.

4 Sklep

V prostovoljnih gasilskih društvih je prepoznana ključna vez, ki osmišlja sodelovanje med deležniki v podeželski skupnosti. Zaradi želje po zagotavljanju varnosti in nujne pomoči deležnikom ob nesrečah se bo prostovoljno gasilstvo, ne glede na družbenogospodarske spremembe, obdržalo tudi v prihodnosti. Hipotezo, da preučevane podeželske skupnosti s prostovoljnimi gasilskimi društvi zagotavljajo pomoč in posredovanje ob nesrečah, lahko potrdimo. Vendar pa sta navzočnost aktivnih članov prostovoljnega gasilskega društva v naselju in njihova medsebojna prostorska bližina temeljna pogoja za zagotavljanje varnosti in nujne pomoči ob nesrečah. Oba učinka lahko prostovoljno gasilstvo znotraj podeželske skupnosti zagotavlja le z medsebojnim sodelovanjem ne zgolj ob nesrečah, temveč tudi v preventivnih dejavnostih in urjenju, ob upoštevanju pokrajinskih značilnosti naselja ter njegove okolice.

Zaradi vse daljše odsotnosti aktivnih članov zaradi zaposlitev izven naselja se pojavlja vprašanje: so prostovoljni gasilci v primeru nesreče v lastnem naselju res bolj odzivni in učinkoviti od poklicnih gasilcev? S tem je povezana tudi dilema: je v prihodnosti smiselno vzdrževati opremo prostovoljnih

gasilskih društev ali je bolj smiselno vlagati v krepitev in razvoj poklicne gasilske službe? Izhodišče za iskanje odgovorov na tovrstna vprašanja bi bilo lahko opazovanje odzivnosti prostovoljnih in poklicnih gasilcev ob nesrečah z vidika prostorsko-časovne razsežnosti.

Med preučevanimi prostovoljnimi gasilskimi društvi iz Slovenije in Nemčije so zaznane razlike. V slovenskih podeželskih skupnostih prostovoljna gasilska društva, zaradi organizacije številnih drugih bolj ali manj »negasilskih« dejavnosti, presegajo svoj osnovni namen delovanja, včasih tudi na račun zane-marjanja osnovnih dejavnosti ali oviranja delovanja ostalih društev (na primer pomanjkljivo vodena dokumentacija in organizacija prireditve, ki s prostovoljskim gasilstvom nimajo veliko skupnega). Pri društvih iz Nemčije pa se prostovoljno gasilstvo bolj očitno sooča s pomanjkanjem aktivnih članov in s tem povezanimi težnjami po prostorski koncentraciji ter (ne)smiselnosti financiranja mreže prostovoljnih gasilskih društev.

Zakaj so v delovanju preučevanih prostovoljnih gasilskih društev iz Nemčije in Slovenije nastale tovrstne razlike? Kaj usmerja razvojne težnje prostovoljnega gasilstva v posamezni državi ali regiji?

Analiza podobnosti in razlik med učinki prostovoljnih gasilskih društev na primerih izbranih podeželskih skupnosti iz obeh držav odpira nova raziskovalna vprašanja. Preučevanje socialnega kapitala z vidika prostorske razsežnosti je (tudi) za geografe še vedno dokaj neraziskano področje, na katerem pa se morda skrivajo odgovori, ali pa vsaj novi vidiki, na nekatera vprašanja o gospodarski, družbeni in kulturni (ne)razvitosti posameznih območij.

Zahvala: Avtor se zahvaljuje Javni agenciji za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije za finančno podporo raziskovalnemu programu Geografije Slovenije (P6-0101).

5 Viri in literatura

- Alič, V. 2012: Prostovoljni gasilci so slovensko nacionalno bogastvo. Dnevnik (22. 8. 2012). Medmrežje: <https://www.dnevnik.si/1042547898> (22. 3. 2019).
- Bilten – 20 let PGD Šenturška Gora. Prostovoljno gasilsko društvo Šenturška Gora. Šenturška Gora, 2010.
- Bourdieu, P. 1986: The forms of capital. Handbook of Theory and Research for the Sociology and Education. Westport.
- Coleman, J. S. 1988: Social capital in the creation of human capital. American Journal of Sociology 84.
- Der Bumbacher. Glasilo naselja Sögtrop. Schmallenberg, 2013.
- Dolžan, T. 1983: Suška fantovska družčina. Obzornik: mesečna ljudska revija Prešernove družbe 39-6.
- Falk, I., Kilpatrick, S. 2000: What is social capital? A study of interaction in a rural community. Sociologia Ruralis 40-1. DOI: <https://doi.org/10.1111/1467-9523.00133>
- Informacija o poslovanju društev v Republiki Sloveniji v letu 2017. Agencija Republike Slovenije za javnopravne evidence in storitve. Ljubljana, 2018.
- Jones, M. 2009: Phase space - geography, relational thinking, and beyond. Progress in Human Geography 33-4. DOI: <https://doi.org/10.1177/0309132508101599>
- Komac, B. 2017: Humanistika – nevidni temelj za boljše razumevanje našega razmerja do naravnih in drugih nesreč. Ujma 31.
- Lee, J., Arnason, A., Nightingale, A., Schucksmith, M. 2005: Networking - social capital and identities in European rural development. Sociologia Ruralis 45-4. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9523.2005.00305.x>
- Logar, E. 2015: Gradniki in učinki socialnega kapitala v podeželski skupnosti: primeri z Gorenjske in Sauerlanda. Magistrsko delo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Makarovič, M. 1979: Medsebojna pomoč na vasi na Slovenskem. Ljubljana.

- Mavri, R., Černič Istenič, M. 2014: Podeželski turizem in socialni kapital v Sloveniji (primer vasi v občini Cerkno). Geografski vestnik 86-1. DOI: <https://doi.org/10.3986/GV86104>
- Mohan, G., Mohan, J. 2002: Placing social capital. Progress in Human Geography 26-2. DOI: <https://doi.org/10.1191/0309132502ph364ra>
- Naughton, L. 2013: Geographical narratives of social capital - Telling different stories about the socio-economy with context, space, place and agency. Progress in Human Geography 38-1. DOI: <https://doi.org/10.1177/0309132513488731>
- Nehden - Das Dorf im Sauerland 1113 – 2013. Dorfgemeinschaft Nehden. Nehden, 2013.
- Novice izpod Krvavca. Glasilo občine Cerklje. Cerklje na Gorenjskem, 2014.
- Pipan, A. 2014: Razvoj gasilstva na slovenskem ozemlju in družbeni pomen PGD Prebačevo-Hrastje. Diplomsko delo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Ploeg, J. D., Marsden, T. (ur.) 2008: Unfolding Webs - The Dynamics of Regional Rural Development. Assen.
- Pod Jurijevim klobukom - zbornik Občine Šenčur. Šenčur, 2006.
- Potočnik Slavič, I. 2009: Socialni kapital na slovenskem podeželju. Dela 31. DOI: <https://doi.org/10.4312/dela.31.21-36>
- Potočnik Slavič, I. 2010: Endogeni razvojni potenciali slovenskega podeželja. GeograFF 7. Ljubljana.
- Prager, K., Nienaber, B., Neumann, B., Phillips, A. 2015: How should be rural policy evaluated if it aims to foster community involvement in environmental management? Journal of Rural Studies 37-1. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2014.12.006>
- Prostovoljno gasilsko društvo Suha: 1926–1996. PGD Suha. Kranj, 1996.
- Putnam, R. D. 1993: Making Democracy Work - Civic Traditions in Modern Italy. Princeton.
- Putnam, R. D. 1995: Bowling alone – America's declining social capital. Journal of Democracy 6-1. <https://doi.org/10.1353/jod.1995.0002>
- Rudolf, M. 2016: PGD Unec (1911–1941). Diplomsko delo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Rutten, R., Westlund, H., Boekema, F. 2010: The spatial dimension of social capital. European Planning Studies 18-6. DOI: <https://doi.org/10.1080/09654311003701381>
- Stepmap, 2015. Medmrežje: <http://www.stepmap.de/landkarte/stumme-karte-mitteuropa-1136239> (4. 5. 2015).
- Svendsen, G. L. H. 2006: Studying social capital *in situ* - A qualitative approach. Theory and Society 35. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11186-006-6780-3>
- Svendsen, G. L. H., Sørensen, J. F. L. 2007: There's more to the picture than meets the eye - Measuring tangible and intangible capital in two marginal communities in rural Denmark. Journal of Rural Studies 23-4. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2007.01.008>
- Tief verwurzelt - weit verzweigt. Leben im Henne- und Rarbachtal. Heimat- und Geschichtsverein der katholische Kirchengemeinde Kircharbach e.V.. Kircharbach, 2012.
- Urbanc, M. 2008: Raba utemeljevalne teorije in programa Atlas.ti v geografiji. Geografski vestnik 80-1. Vereingezet, 2007. Medmrežje: <http://www.gesetze-im-internet.de/vereinsg/index.html> (31. 1. 2019).
- Vzorci statotov in pravilnikov GZ in PGD. Medmrežje: <http://www.gasilec.net/organizacija/zakonodaja/vzorci-statotov-in-pravilnikov> (31. 1. 2019).
- Woodhouse, A. 2006: Social capital and economic development in regional Australia – A case study. Journal of Rural Studies 22-1. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2005.07.003>
- Zakon o društvih. Uradni list Republike Slovenije 64/2011. Ljubljana.
- Zakon o gasilstvu. Uradni list Republike Slovenije 71/1993. Ljubljana.
- Zavr! Žlebir, D. 1999: Najmlajše gasilsko društvo v Sloveniji - Prostovoljno gasilsko društvo Šenturška Gora. Gorenjski Glas 52-37 (11. maj 1999).
- Zgodovina PGD Olševk. Medmrežje: <http://pgd.olsevek.si/opis/> (31. 1. 2019).

6 Summary: Comparative analysis of volunteer firefighters' associations impacts of socialising and cooperation in rural communities of Gorenjska and Sauerland

(translated by the author)

Development of rural areas is founded on their sources, networks and flows of capital. Contemporary researches of rural areas tend to identify beneficent »inputs«, which stimulate its endogenous territorial development. Bourdieu has defined a concept of social capital as a subtype of capital to evaluate the impacts of collaboration of participants and their networks on territorial development.

This article focuses on impacts of volunteer firefighters' associations in rural communities through the concept of social capital. Research was conducted on six case studies of rural communities: three of them are located in Gorenjska region (Slovenia) and three in Sauerland (Germany). Selection of rural communities is criteria-based: all of them are located in demographic stable rural areas and agriculture was most of the time during the history main economic activity in communities. All of rural communities have also registered seat of volunteer firefighters' association.

The research was conducted through usage of qualitative methods (i.e. analysis of academic articles, historical sources, semi-structured interviews, content analysis with *Atlas.ti* software) as well as quantitative sources (i.e. analysis of statistical data, semantic analysis).

The results point out that all the volunteer firefighters' associations have similar organization structure and also some similar impacts to rural communities. First, providing sense of security and firefighting through organized communal work is common to all the volunteer firefighters' associations in rural communities. Members of all of that associations regularly practise the firefighting, simulating first aid giving and other procedures related to emergency cases. Second, all the volunteer firefighters' associations are facing with daily commuting and extending the work time of their members – voluntary firefighters. Impacts of volunteer firefighting are correlated to the presence of firefighters on the area of rural community in the case of emergency.

There are also several differences between German and Slovenian cases. In cases of rural communities in Germany the absence of volunteer firefighters is strongly identified as a problem: the number of volunteer firefighters is decreasing. The role of professional firefighting services is becoming more important in comparison to volunteer firefighters' associations. Hence the investments to the voluntary firefighters' association's equipment and infrastructure are tenuous from financial point of view.

The comparative analysis points out strong role of Slovenian volunteer firefighters' associations as key factor of cooperation and collaboration in rural communities: they organize social events, festival etc. For this reason, some Slovenian interviewees criticized volunteer firefighters because of negligence of their primary activities and non-collaborative approach to other associations.

At the end, new research questions are being formed: how does socio-economic development influence to effectiveness of volunteer firefighters' associations? What geographic circumstances influence on effectiveness of voluntary firefighters and professional firefighting services in rural areas? What kind of influence have laws on effectiveness and development of volunteer firefighters' associations?

Comparative analysis of volunteer firefighters' associations in Germany and Slovenia points out the needs to research the structure and networks of voluntary organisations on rural areas. Those researches will identify contemporary development tendencies of rural areas and reveal the ways how to stimulate endogenous rural development.